tige kleurenfoto's, de meeste van de hand van fotograaf Nicolas Sapieha. Wie iets nauwkeuriger te werk gaat valt al gauw een aantal zaken op. Met name de onderwerpkeuze is bijzonder.
Als kunsthistoricus heeft hij zich vooral laten leiden door de verschillen in bouwstijlen van de diverse buitens. Het zijn de interieurs, de gebruikte materialen, de schouwen, schilderijen en de waardevolle serviezen, kabinetten en wandtapijten die voor een selectie hebben zorg gedragen. Op deze manier maken we kennis met een aantal 'onbekende' buitenhuizen zoals Huis te Manpad in Heemstede en het Huys ten Donck in Ridderkerk, dit laatste een hoogstandje van rococo-bouwkunst in de Nederlanden. Zonder uitzondering verrassende landhuizen met een schat aan waardevolle en te bewonderen zaken.

Bij de samenstelling van het boek was het "...de wens van auteur en uitgever dat elke provincie in dit boek vertegenwoordigd zou zijn', noteert de schrijver in zijn voorwoord. Met slechts één buiten uit Friesland, één uit Groningen en geen uit Drenthe lijkt mij deze doelstelling nauwelijks gehaald. Zonder enige moeite was er, als men al rekening had willen houden met een geografische spreiding, een andere, even verantwoorde, selectie mogelijk geweest. Er had met gemak gekozen kunnen worden voor Fraeylemaborg, Heringa-State of voor de Drentse havezaten Laarwoud of De Klencke. Hetzelfde geldt voor het overzicht van de Zuidhollandse kastelen. Met de Ridderzaal, Sorghvliet en Oud-Poelgeest was er mijns inziens een even 'compleet' beeld ontstaan.
Ook wordt het kastelen-liefhebber niet duidelijk waarom de toppers zoals Bergh, Doorwerth of Ammersoyen - om ons maar tot Gelderland te beperken - niet door de selectie zijn heen gekomen. Zijn ze (kunst)historisch minder interessant?
Er is door de auteur en uitgever niet gestreefd naar compleetheid. Dat is jammer! Voor een goed gedocumenteerd en compleet overzichtswerk van de bestaande kastelen en landhuizen in ons land, dat prettig leesbaar is en goed oogt, was zeker voldoende belangstelling geweest.

Al lezend valt al gauw de niet aflatende waardering op voor de telgen uit het huis van Oranje Nassau. Geen buiten of landhuis in dit boek kon worden gebouwd of gerestaureerd zonder dat een Oranje-prins een zet in de juiste richting had gegeven, zo lijkt het.
Dat verklaart het opnemen van buitens zoals het Loo, Soestdijk, Huis ten Bosch en Drakensteyn. Het is wel opmerkelijk dat veel fotomateriaal van deze Oranje-huizen niet door de fotograaf kon (mocht) worden verzorgd, maar door anderen is aangeleverd. Een simpele foto van Kasteel Drakensteyn (verstrekt door de Rijksvoorlichtingsdienst) misstaat dan ook volledig. Voor de liefhebber was een serie interieurfoto's van Drakensteyn zeker de moeite waard geweest. Hetzelfde geldt voor de 'onbekende' doorkijkjes in Huis ten Bosch. Het is jammer dat deze meerwaarde ontbreekt. Wellicht heeft dit te maken met '...de terughoudendheid van de bewoners', waar Guillermo het in zijn inleiding over heeft.

De meeste van de 36 beschrijvingen van landhuizen en kastelen zijn de moeite van het lezen en bekijken waard, ook al variren ze sterk in de lengte. Zo kunnen Huis Doorn en Kasteel Keppel met een halve pagina tekst en één foto toe, terwijl voor Verwolde (bij Laren in de provincie Gelderland) 8 pagina's worden ingeruimd.
Het zijn vooral de beschrijvingen van interieurs, een korte geschiedenis van het huis, de achtereenvolgende eigenaren en de diverse uitleggingen van het buiten die een belangrijke plaats innemen, in enkele gevallen gevolgd door de restauratiegeschiedenis.
Prachtige combinaties van beeld en tekst leveren de portretten van de kastelen Cannenburgh en Heeze op. Hetzelfde geldt voor de beschrijving van kasteel Middachten, ook al ontbreekt hier het beeld van de tuinen die door de 18e eeuwers zo treffend 'buitenkamers' werden genoemd. Wat is Middachten zonder haar tuinen!

Voor het onderwijs lijkt mij het boek goed bruikbaar, ook al zal voor veel scholen de aanschafprijs een onoverkomelijk bezwaar zijn. Er valt door leerlingen snel informatie te verkrijgen over de kunsthistorische kant van enkele kastelen in ons land.
Een overzicht of beschrijving van de bouwgeschiedenis van kastelen in het algemeen en de betekenis ervan op militair gebied met alles waarvoor de meeste kastelen in eerste instantie zijn gebouwd of verbouwd, ontbreekt in dit boek.
Andere nuttige informatie zoals openingstijden en routes om enkele kastelen na elkaar te kunnen bezoeken of een antwoord op de vraag of het kasteel te bezichtigen is, is eveneens afwezig.
Ook had er van mij een slimme woordenlijst achterin het boek mogen zitten. Leerlingen die het boek raadplegen zullen geholpen zijn met de vertaling van woorden als 'balusters' of 'bel-etage'. Het lijstje met (Oranje)troonopvolgers van Willem de Zwijger tot heden had ik daarvoor graag ingeruild.
Kees Torreman

IN FRANSE DIENST

J.A. de Moor, H.Ph. Vogel, *Duizend maal vervloekt land. De Hollandse Brigade in Spanje 1808-1813* (Meulenhoff, Amsterdam 1991) 215 blz.

Een mooi uitgegeven boek over een wat obscuur onderwerp, zo was mijn eerste indruk van dit werk. De nogal krachtige titel diende waarschijnlijk om ook niet-belangstellenden alsnog tot kopen te bewegen. Na lezing hoop ik dat die titel inderdaad dat effect zal hebben, want deze studie van de Leidse historici De Moor en Vogel is om diverse redenen de moeite waard.
Allereerst moet gezegd worden dat het boek meer biedt dan het in de ondertitel aangegeven onderwerp. De lotgevallen van de Hollandse Brigade in Spanje onder leiding van generaal Chassé in de periode 1808-1813 beslaan met circa 110 bladzijden net wat meer dan de helft van de uitgave (73-185). In de drie voorafgaande hoofdstukken geven de auteurs eerst een bondig overzicht van de geschiedenis en de betekenis van het landleger in Republiek, Bataafse tijd en koninkrijk Holland tot 1810. Dan beschrijven zij de toestand in Spanje en hoe de Fransen daar in een slopende guerilla-oorlog verstrikt raakten. Vervolgens komt aan de orde wat er allemaal voor nodig was om de Hollandse Brigade (circa 3000 man) te formeren, uit te rusten en in Spanje te krijgen.
Ook bij de eigenlijke inzet van de Brigade of, liever gezegd, van diverse onderdelen ervan, beperken de schrijvers zich niet tot een beschrijving van de krijgshandelingen. Ze besteden consequent veel aandacht aan de 'omgeving' van het krijgsbedrijf: de barre levensomstandigheden van de soldaten (beroerde fouragering, leven van het land, het lot van de gewonden), de onderlinge verhoudingen in de leiding van de Brigade, de kijk van de officieren op Fransen, Spanje en de Spanjaarden en hun reacties op het nieuwe fenomeen guerilla-oorlog en op de daaruit voortkomende harde represailles van de Fransen tegen de burgerbevolking. Vooral dat laatste aspect komt goed uit de verf, omdat de Franse legerleiding de 'Hollanders' liefst inzette in de strijd tegen de 'brigands'.

De Brigade viel al snel uiteen en werd in een jaar tijds gehalveerd. De verliezen, de heimwee en de desertie namen toe, vooral nadat Napoleon in 1810 het koninkrijk Holland bij Frankrijk had ingelijfd en de officieren en manschappen van de Hollandse Brigade ineens Franse militairen waren geworden. In het laatste hoofdstuk komt aan de orde hoe moeilijk het na 1813 was om de resterende

'Spaanse veteranen' in te voegen in het armzalige nieuwe Nederlandse leger van koning Willem I. Na Waterloo kwamen velen van hen dan ook in Nederlands-Indië terecht. Een uitvoerige opgave van de literatuur en bronnen die voor elk hoofdstuk geraadpleegd zijn en een register besluiten dit waardevolle boek. Het is een geslaagd voorbeeld van een moderne Nederlandse krijgshistorische studie en daarvan zijn er bepaald niet veel. Omdat het boek bovendien een goed inzicht geeft in een cruciale overgangsperiode van het leger, gaat zijn betekenis de behandelde periode te boven. Daarom, en vanwege de uitstekende leesbaarheid en de verzorgde uitgave, verwacht ik dat docenten en gevorderde leerlingen er veel nut en plezier aan kunnen beleven.
H.J.C. Termeer

JAARBOEK

***Noordbrabants historisch jaarboek 8(1991)*, Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening, Het Noordbrabants Genootschap, 's-Hertogenbosch, 192 blz., prijs *f*29,50**

Dit jaarboek over de geschiedenis van Noord-Brabant is inmiddels alweer aan zijn achtste jaargang toe. Geïnteresseerden in de historie van die regio zijn er ongetwijfeld al mee bekend, want het heeft hen veel te bieden. Driekwart van de uitgave is gevuld met wetenschappelijke artikelen over onderwerpen uit de rijke Brabantse geschiedenis. En in het resterende kwart vindt men de uiterst nuttige kroniek, die vrijwel alles registreert en becommentarieert wat er het afgelopen jaar over de Brabantse historie verschenen is in lokale, regionale en nationale reeksen en periodieken. Een index van persoons- en plaatsnamen maakt het mogelijk bepaalde informatie snel te vinden.

Aan twee artikelen in deze aflevering van het jaarboek wil ik in het bijzonder aandacht geven, omdat ze voor een publiek van docenten bijzonder interessant zijn. Deze bijdragen gaan over de geschiedenis van het onderwijs in de 19e eeuw. Met haar bijdrage 'Een afhankelijke betrekking. De materiële positie van onderwijzers aan de openbare scholen in Noord-Brabant vóór 1857' won Dolly Verhoeven de eerste Brabantse Prijs voor Geschiedschrijving. Het is dan ook een voorbeeldig artikel over een bijzonder boeiend en nog nauwelijks in detail onderzocht onderwerp.
Je krijgt toch weer wat meer vrede met je tegenwoordige lot in het onderwijs, als je ziet hoe niet veel meer dan een eeuw terug je collega's van toen hun kostje bij elkaar moesten schrapen. Hoe ze zelf het schamele schoolgeld moesten proberen te innen of de tegenwaarde in natura, hoe ze petities stuurden aan de overheid om aanvulling van het inkomen te verkrijgen en bijbaantjes moesten nemen als winkelier, klokkenist of doodgraver. Niet alleen die slechte materiële positie, maar ook de ongeschiktheid van de gebouwen, de afwezigheid van leermiddelen, en de afhankelijkheid van zuinige ouders en gemeentebesturen drukten de kwaliteit van het onderwijs.
Een mooie aanvulling en verdieping van dat onderwerp krijgt men uit het kwantitatieve onderzoek van Onno Boonstra naar de oorzaken van analfabetisme, schoolgaan en schoolverzuim in Zuidoost-Brabant in de 19e eeuw. Hij biedt zijn lezers niet alleen een inhoudelijk helder verhaal, maar geeft ook een leerzame praktijkdemonstratie van de toepassing van statististstische methoden op een historisch databestand. Op zoek naar de verklarende factoren voor analfabetisme laat hij zien hoe statistische methoden gericht kunnen worden ingezet om de verklarende waarde van diverse factoren (bijvoorbeeld geslacht, beroep vader, alfabetisme der ouders, stad/platteland) te meten en te wegen.
H.J.C. Termeer

BASISSCHOOLMETHODES

Dries J. van der Vlerk, *Wiens Geschiedenis, over het multi-etnisch gehalte van een nieuwe generatie geschiedenis-methodes voor de basisschool*, PAREL-publikatie 10.

In deze in januari 1991 verschenen publicatie van PAREL (Projektgroep Anti-Racistische Evaluatie van Leermiddelen) worden *Op zoek naar vroeger. Bij de Tijd, Spoorzoeken in de Tijd* en *Geschiedenis in onderwerp en opdracht, herziene uitgave* onderzocht.
De auteur stelt de vraag: "Nemen de allernieuwste geschiedenismethodes de multi-etnische samenleving serieus?". Daartoe onderzoekt hij de methodes en kiest hij als "criteria voor multi-etnisch geschiedenisonderwijs": toegankelijkheid, herkenbaarheid, gelijkwaardigheid en het aanleren van vaardigheden. Onder *toegankelijkheid* rekent hij het taalgebruik dat zodanig moet zijn dat alle leerlingen *"daadwerkelijk toegang tot dit vakgebied krijgen"*. Omdat volgens de auteur de toegankelijkheid wordt vergroot door een variatie in werkvormen, onderzoekt hij ook dit aspekt. Met *herkenning* bedoelt de schrijver dat alle leerlingen *"zich in voldoende mate kunnen inleven in/herkennen in geschiedenisonderwijs"*. Hij gaat dat na met betrekking